

“BALKANLARDA TÜRK EDEBİYATI TARİHİ” KİTABI HAKKINDA

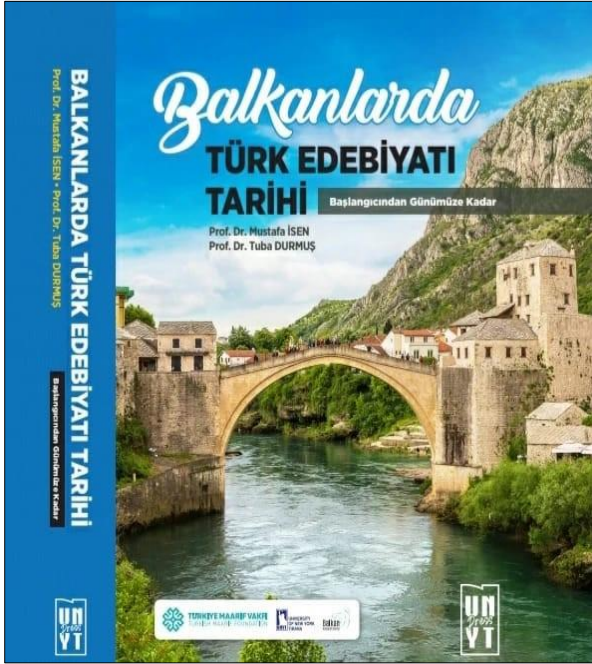
Kitap İncelemesi

Ömür GÖKAKIN*

Geliş Tarihi: 19.09.2024 | Kabul Tarihi: 21.12.2024 | Yayın Tarihi: 23.12.2024

İsen M. ve Durmuş, T. (2023). *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi*. Türkiye Maarif Vakfı Tiran New York Üniversitesi Yayınları.

ISBN: 978-9928-467-18-8

Osmanlı İmparatorluğu’nun yüzlerce yıl hüküm sürdüğü Balkan coğrafyasının şekillenmesinde Türk-İslam kültürünün etkisi büyüktür. Konumu itibarıyla sürekli savaşların yaşandığı Balkan coğrafyasının Osmanlı’nın 14. yüzyıldan itibaren başlayan ilgisiyle en barışçıl ve istikrarlı dönemini yaşaması, bu coğrafyanın edebî ve kültürel gelişimini hızlandırmıştır. Osmanlı hâkimiyetinden sonra ulus devlet temelli küçük devletlere ayrılan Balkanlarda sınırlar sürekli değişmiş, mezalimler yaşanmış ve son tahlilde coğrafya bugünkü hâlini almıştır.

Balkan coğrafyasında Osmanlı hâkimiyeti esnasında ciddi bir edebî üretim görülür. Hatta Türk edebiyatının şekillenmesinde bu

coğrafyada yetişen yazar ve şairlerin büyük etkisi vardır. Osmanlı sonrasında yaşanan istikrarsız süreçlerde bile Balkanlarda Türk edebiyatının süregelmesi, bu coğrafyadaki Türk kültürünün temellerinin sağlamlığını göstermektedir. Osmanlı’dan itibaren Balkanlardaki Türk edebiyatının serüvenine odaklanan derli toplu bir akademik çalışma eksikliği, Mustafa İSEN ve Tuba DURMUŞ’un birlikte hazırladıkları *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi - Başlangıçtan Günümüze Kadar* isimli kitapla giderilmeye çalışılmıştır. Bu eser, 15. yüzyıldan günümüze kadar Balkan coğrafyasındaki Türk edebiyatının izlerini, buradaki şehirlerin rehberliğinde ortaya koymaktadır. Tarihî bir perspektifle ve kronolojik olarak hazırlanan kitap, bütüncül bir yaklaşımla ansiklopedik bir kaynak hâline gelmiştir.

Çalışma “Osmanlılar döneminde Tuna’nın güneyinde kalan bölgeyi niteleyen Rumeli, Ege denizi adalarını” kapsayan bölgedeki Türk edebiyatına odaklanır (İsen ve Durmuş, 2023, s. 11). Balkanlarda 15. yüzyıldan günümüze değin eser vermiş 1894 şair ve yazarı ele alan eser, “Sunuş”, “Önsöz” ve kapsamlı bir “Giriş” bölümünden sonra Balkanlarda yer alan devletlerin

* Öğr.; T.C. Millî Eğitim Bakanlığı; omurgokakin@gmail.com 0000-0001-7210-3453

alt başlıklar hâlinde sıralanmasını ihtiva eder. Bu hacimli eser, “Sonuç” ve “Kaynakça” bölümleriyle tamamlanır.

Çalışma, kitabın yayımlanmasını sağlayan Türkiye Maarif Vakfı’nın Başkanı Prof. Dr. Birol AKGÜN’ün “Sunuş” yazısıyla başlar. Burada Balkanlarla ilgili çalışmalar ve bu eser hakkında tanıtıcı bilgiler yer alır. Ardından Prof. Dr. Mustafa İSEN’in yazdığı “Ön Söz” bölümü gelir. Yazar burada Balkan coğrafyasının öneminden bahsederek kitabın genel bir tanıtımını yapar. Tanıtıcı mahiyetteki bu iki bölümden sonra kitabın en önemli bölümlerinden birisi olan “Giriş” bölümü başlar. Bu bölümde Türk edebiyatının Balkan coğrafyasındaki serencamı detaylıca anlatılır. “Osmanlı Sonrası Balkanlarda Türkçe” ve “Günümüzde Balkanlarda Türk Edebiyatı” alt başlıklarını kapsar. Bu bölümde sadece edebiyatın değil, aynı zamanda Türklerin de Balkanlarda var olmaya başladığı tarihten itibaren anlatılması kayda değerdir. Özellikle Osmanlı ile Balkan coğrafyasında fethin tamamlanması, tasavvuf anlayışının Balkanlardaki nüfuzu, Osmanlı’nın sadece Türklüğü değil, İslam’ı da bölgede hâkim kılışının altı çizilir. Özellikle ilk dönemlerde “tebliğ şiirleri” sayılabilecek eserlerin ortaya çıkması, dervişlerin etkisiyledir. (İsen ve Durmuş, 2023, s. 24). Bu sebeple Türk edebiyatının Balkanlara yerleşmesinde tasavvufun rolünün büyük olduğu vurgulanır.

“Giriş” bölümünde dikkat çekilen bir diğer nokta da Balkanlarda Türk edebiyatının ortaya çıkmasına vesile olan kaynakların sıralanmasıdır. Yazarlara göre üç önemli kaynağın ilki Anadolu’dan Balkanlara giden müderris, kadı, kâtip, asker ve sancakbeyi gibi önemli görevleri üstlenenlerdir. İkincisi devşirme sistemiyle Balkanlarda doğup sonrasında Türkçe öğrenen ve Türkçe eserler kaleme alanlardır. Son kaynak ise Balkan coğrafyasında doğup buradaki merkezlerde eğitim alıp Türkçe öğrenerek Türkçe eserler verenlerdir. Bu sayede Türk edebiyatını oluşturan şair ve yazarların üçte biri Balkan kökenli olmuştur.

“Giriş” bölümünde genel bir perspektif çizildikten sonra “Günümüzde Balkanlarda Türk Edebiyatı” alt başlığına geçilir. Burada “Kuzey Makedonya”, “Kosova”, “Bulgaristan”, “Yunanistan” ve “Romanya” ayrı başlıklar altında incelenir. Bu başlıklarda Osmanlı’dan itibaren Türklerin çıkardıkları dergilerden ve edebî üretimden kısaca bahsedilerek önemli isimler sıralanır. Ayrıca sayısal veriler ve tablolarla elde edilen sonuçlar sistematik bir şekilde okura aktarılır. Bu alt başlıkla birlikte şair ve yazarların yetiştikleri coğrafyaların haritalandırılarak verildiği görülür. Bu da okurun görsel hafızasını güçlendirmektedir.

“Giriş” bölümünden sonra günümüzdeki Balkan ülkelerine tek tek odaklanılan asıl bölüme geçilir. Bu bölümde “Yunanistan”, “Bulgaristan”, “Makedonya”, “Bosna-Hersek”, “Kosova”, “Sırbistan”, “Arnavutluk”, “Romanya”, “Macaristan” ve “Karadağ” başlıkları altında bu ülkelerin sınırları içerisinde kalan ve Türk edebiyatının izlerinin bulunduğu şehirlere tek tek bakılır. Bu bölümlerde bahsi geçen şehirlerdeki yazar ve şairlerin sayıları ortaya konmuş, onların yetiştikleri kültürel ortamlar verilmiştir. Buradaki veriler ışığında Balkanlarda Türk edebiyatına katkı sunan en fazla yazar ve şairin bugünkü Yunanistan sınırları içerisinde kalan şehirlerde yetiştiği görülmektedir. Toplam olarak Yunanistan’da 729, Bulgaristan’da 368, Makedonya’da 231, Bosna-Hersek’te 204, Sırbistan’da 114, Kosova’da 104, Arnavutluk’ta 72, Romanya’da 53, Macaristan’da 14 ve Karadağ’da 5 kişi bulunmaktadır (İsen ve Durmuş, 2023, s. 42-51). Kitapta bu yazar ve şairler hakkında ansiklopedik bilgiler, ülkelerin Osmanlı

tarihindeki konumları dikkate alınarak verilmiştir. Bu bağlamda yazar ve şairlerin yetiştikleri coğrafya ile Türk kültürünün bu coğrafyaya etkisine, mimari özelliklerine, yayıncılık faaliyetlerine, yer adlarına, eğitim kurumlarına ve dinî ilişkilere de değinilir. Bu sayede birer kültür merkezi olarak görülen muhitler birçok yönüyle ortaya konur. Böylece bu çalışma, sadece bir edebiyat araştırması olmanın sınırlarını aşarak Balkan coğrafyasındaki Türk kültürünün etkilerini görmek isteyen her araştırmacının faydalanabileceği bir kaynağa dönüşmüştür. Balkanlardaki Türk etkisinin kronolojik olarak ele alındığı eserde, ülkelere özel değerlendirmeler sonunda tablolarla ülkeye ilişkin verileri matematiksel bir dağılım ile görmek mümkündür. Böylece bu coğrafyada Osmanlı yönetimindeki Türk edebiyatıyla sonrasındaki Türk edebiyatının gelişimini ayırt etme imkânı vardır. Bu grafiklerden yola çıkarak genel olarak Osmanlı'nın ihtişamlı dönemlerindeki edebî üretimin diğer dönemlere kıyasla daha fazla olduğu söylenebilir. Ayrıca Osmanlı'nın bölgeden çekilmesinden sonra Türk edebiyatının etkisinin azaldığı ama hâlâ varlığını koruduğu ortaya konmuştur.

Çalışmanın “Sonuç” bölümünde genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra alandaki çalışmalara değinilir. Çalışmaların genel olarak şehir veya kişi bazlı olduğu, genel bir bakış açısıyla ele alınan eserlerin eksikliğinin yaşandığı vurgulanır. Hazırlanan bu eser, bu boşluğu doldurma girişimi olarak dikkat çekmektedir. Günümüzde Türkiye ile Balkan ülkelerinin iyi ilişkilerine de değinilen bu bölümde bu tarz çalışmaların artması temenni edilir. Türkçenin Balkanlardaki gücü düşünüldüğünde, bu çalışmanın başka çalışmalara önayak olacağı aşikârdır.

Kaynakça

İsen, M. & Durmuş, T. (2023). *Balkanlarda Türk edebiyatı tarihi*. Türkiye Maarif Vakfı Tiran New York Üniversitesi Yayınları.